

Manole Neagoe

**Attila, Gînghis-Han și Tamerlan
viața și rolul lor în istoria românilor**

Cuprins

Prefață	5
ATTILA	9
Attila, regele hunilor	27
În conflict cu Imperiul Roman de Răsărit	38
Attila, singurul stăpânitor al regatului hun	42
Ambasadele	48
Solia lui Priscus	54
Curtea lui Attila	65
Attila, biciul lui Dumnezeu	72
Eșecul complotului	81
Lupta de la Câmpiile Catalaunice	85
Campania din Italia	94
Moartea lui Attila	97
„Barbarii“ și nebarbarii	100
GINGHIS-HAN	113
Artizanul	121
Constituirea Imperiului Mongol	146
Împotriva răsăritului	167
Împotriva apusului	181
Sfârșitul și moștenirea lui Ginghis-Han	222
TAMERLAN	235
Cuceririle și piramidele de capete	257

Prefață

În stepele din răsăritul Europei – o prelungire naturală a stepelor asiatiche – la începutul erei noastre, locul sciților a fost luat de goți care, la rândul lor, au trebuit să cedeze hunilor întinderile din nordul Pontului Euxin. Începând din secolul al IV-lea și până în secolul al XIII-lea, acest culoar de legătură între Europa și Asia a fost controlat de popoare turco-tătare, încât se poate spune că sciților le-au urmat tot popoare de stepă, pe care Asia de Răsărit le-a revărsat spre Europa. O trăsătură comună îi unea pe cei care s-au succedat pe aceste meleaguri: și sciții, și popoarele turco-tătare erau păstori, călăreți și arcași prin definiție.

Istoria popoarelor turco-tătare începe cu mult înainte de data la care sunt cunoscute pentru prima oară în Europa. Este o istorie densă, care ridică mari dificultăți în reconstituirea faptelor, fapte de epopee, la dimensiunile imensului continent care este Asia. Sunt întâmplări și lucruri mai puțin cunoscute, uneori străine spiritului european, greu de înțeles, foarte greu de explicat. Aceste popoare constituie o lume dramatică, iar drama lor se desfășoară pe spații vaste, după legi aparte.

Din timpuri imemorabile, locuitorii spațiului carpatodunărean, mai întâi dacii, după aceea urmașii lor, au fost mereu în contact cu popoarele nomade de stepă, fie că au trăit în vecinătatea lor, fie că, odată cu migrația popoarelor, au conviețuit sau au suportat stăpânirea acestora. Vecinătatea, timp de milenii, cu popoarele nomade de stepă nu a

rămas fără urmări pentru locuitorii spațiului carpato-dunărean. Pe plan militar, pentru a putea rezista presiunii continue pe care o exercitau aceste popoare, dacii au trebuit să se adapteze, într-o anumită măsură, condițiilor de luptă pe care le impuneau aceste popoare. Avem informații fragmentare despre luptele dintre daci și popoarele scitice sau triburile venite din răsărit. Cu toate acestea, îndemânarea dacilor în mânuirea arcului, îndemânare care i-a impresionat pe scriitorii antici, se poate pune în legătură cu contactul nemijlocit dintre daci și sciți, care erau arcași renumiți.

Cât privește istoria noastră medievală, ea este strâns legată de istoria popoarelor nomade și, odată cu venirea hunilor, secolul al IV-lea, începe contactul cu popoarele turco-mongole, contact care se prelungește până în secolul al XVIII-lea. Formarea și continuitatea poporului român sunt procese care se desfășoară în nemijlocită legătură cu popoarele migratoare. Apariția relațiilor feudale și întemeierea statelor feudale Țara Românească și Moldova sunt momente cruciale din evoluția poporului român care stau sub semnul prezenței în spațiul carpato-dunărean sau în vecinătate a popoarelor turcice și mongole: pecenegii, cumanii, uzii și tătarii. Acest ultim val al popoarelor migratoare a întârziat evoluția noastră socială, dar prezența pecenegilor și cumanilor pe pământul țării noastre a lăsat urme în limbă și în toponimie. Cât privește marea invazie tătară din secolul al XIII-lea, ea a avut repercusiuni asupra configurației politice a răsăritului european, a jucat un rol însemnat în întemeierea țărilor române, iar după aceea, întreaga noastră istorie medievală se desfășoară sub semnul vecinătății cu hoardele tătare, care au stăpânit stepele din

nordul Mării Negre. (Ca să nu mai vorbim despre Imperiul Otoman și înrâurirea acestuia asupra istoriei noastre.)

În afara importanței pe care o reprezintă pe plan politic și lingvistic conviețuirea sau vecinătatea popoarelor turco-mongole, ele au influențat arta noastră militară medievală.

O carte modestă, dar utilă despre cumani, apărută între cele două războaie mondiale, și una despre pecenegi, apărută recent în limba franceză, ilustrează elocvent locul pe care istoria acestor popoare îl ocupă în preocupările istoricilor români. Este adevărat că există multe articole sau studii de strictă specialitate având ca subiect rezultatul săpăturilor arheologice de pe teritoriul țării noastre legate de perioada în care au loc migrațiile popoarelor, dar lipsesc lucrările de sinteză care să ne dea cadrul general istoric al uneia dintre cele mai interesante și întinse perioade din istoria lumii. Nu avem studii care să arate că, pe plan militar, în Evul Mediu, popoarele turco-mongole au fost superioare europenilor atât ca gândire, cât și ca mod de a rezolva strategic și tactic o campanie. Românii, mereu în conflict cu aceste popoare, s-au adaptat modului lor de luptă, au folosit mereu arcul, au avut întotdeauna o călărime foarte bună, au gândit o campanie; pe câmpul de luptă au executat manevre de mare finețe, ceea ce le-a permis să supraviețuiască în ciuda tendințelor de cotropire care veneau din partea unor mari state feudale, dar care, pe plan militar, se comportau după tipicul armatelor feudale din Europa Occidentală.

Am abordat în lucrarea de față trei momente semnificative din istoria popoarelor mongole, care subliniază valoarea lor militară. Ele sunt importante și prin aceea că au

influențat direct sau indirect istoria noastră medievală. Scopul lucrării este acela de a atrage atenția cititorului asupra importanței pe care aceste popoare o au în istoria lumii, dar și asupra legăturii care a existat între ele și poporul nostru. Poate că va fi un îndemn pentru specialiștii noștri care ne sunt datori cu lucrări de sinteză și de amănunt despre aceste popoare, despre rolul lor în trecutul nostru.

MANOLE NEAGOE

ATTILA

Prin „barbari“ grecii au desemnat popoarele din afara lumii lor. Este delimitarea de alte civilizații sau popoare, delimitare care, inițial, nu are un sens peiorativ, „barbar“ având în scrierile lui Platon, Aristotel sau Tucidide înțelesul de străin. Grecii secolelor VI–V î.Hr. mergeau în Egipt ca să afle tainele științelor, așa cum aveau să meargă romanii la Atena, până în vremea lui Augustus. Pentru că romanii i-au supus pe greci cu armele, iar grecii au impus civilizația lor romanilor, ultimii au fost acceptați cu greu în limitele lumii „nebarbare“. Mai ales că neofiții dădeau civilizației grecești un caracter sau o vocație universală. Armatele imperiale, formate din cetățeni romani, împing mereu limita cuceririlor, romanizând în apus până la malurile Rinului, la miazănoapte până pe linia Dunării, în răsărit până la Eufrat, iar la miazăzi până în Sahara. Traian împinge limesul roman mai spre nord, iar aurul dacilor dă o nouă strălucire Romei. Cetățenia romană se capătă însă greu; sau, mai precis, se cumpără greu. Să depășești starea de „barbar“, să devii cetățean al orașului care stăpânește lumea – chiar dacă vorbești limba latină sau trăiești sub legile romane – este o aspirație greu realizabilă. La adăpostul limesului roman, un pumn de oameni stăpânește pământul și lumea. O elită intelectuală completează și difuzează cultura și arta inspirată de lumea grecească. O aparență de strălucire și de belșug a cărei garanție o reprezintă limesul roman. Câtă vreme imperiul dă dovadă de vigoare militară, liniștea dinăuntru hotarelor – *pax romana* – nu poate fi tulburată de nimeni.

Cu secolul al III-lea al erei noastre, raportul de forțe începe să încline în favoarea lumii „barbare“. Schimbarea se produce, mai întâi, pe planul mentalităților. În 212, edictul lui Caracala acordă tuturor locuitorilor imperiului cetățenia romană. Târziu, dar semnificativ pentru transformările care au loc în imperiu, mai ales pe plan militar. În secolul al III-lea, începe asaltul limesului din toate cele patru puncte cardinale. Evenimentele din Europa impresionează cel mai puternic. Poate pentru că ele se petreceau mai aproape de „cetatea eternă“. Popoarele germanice atacă, începând din Frizia și până la Dunărea de Jos. Nu este primul contact dintre imperiu și triburile germanice. Un raid al cimbrilor și teutonilor fusese zăgăzuit de Marius în pragul secolului al II-lea î.Hr. După aceea, germanii au fost împinși sistematic spre miazănoapte, spre răsărit și, timp de secole, luptele s-au dat cu ei la hotarul imperiului. Tacit, descriindu-le obiceiurile, vorbește despre Tubantes, Bructeres, Sicambes etc., nume de triburi care dispar de-a lungul veacurilor. În secolul al III-lea apar neamuri noi: francii, burgunzii, alamanii, vandalii, goții. E o mișcare spectaculoasă de popoare provocată, după cum cred unii istorici, de răcirea climatei. Din Scandinavia și până în Extremul Orient, această schimbare restrânge zonele de pământ cultivabil și de pășunat, determinând o migrare spre sud. Alți istorici pun această roire pe seama unui spor demografic.

În timpul domniei lui Galien (253–268), francii și alamanii atacă pe Rin, iar goții în alianță cu carpii și resturile triburilor sarmate atacă Dacia.

În răsărit, perșii reușesc să înlăture crusta subțire a culturii elenistice, revin la fondul lor spiritual de străveche tradiție, iar pe plan politic, sub sasanizi, creează un nou imperiu care dispută stăpânirii romane linia Eufratului. Un

atac al lor îi duc mult spre sud-vest până la Antiohia, pe care o jefuiesc. Atena este arsă de goți, sarmații pustiesc Efesul. Galia și Italia sunt devastate. Spaima cuprinde lumea romană. Claudiu, Aurelian, Probus, împărați de obârșie ilirică, soldați în primul rând, salvează Roma prin eforturile lor militare. Dar și prin tact. Granița Imperiului este restrânsă. Dar nu în urma unei catastrofe militare, ci prin bună înțelegere. Dacia e cedată goșilor, dar goșii se așază la nordul Dunării nu ca dușmani, ci ca federați. De la edictul lui Caracala și până în anul 271 concepția despre restul lumii evoluase în sens favorabil „barbarilor“. Noii federați sunt folosiți ca tampon împotriva altor popoare care se îndreaptă irezistibil spre apus și spre miazăzi. Sau, și mai important, „barbarii“ sunt angajați ca auxiliari în armata romană care, în felul acesta, nu mai este formată numai din cetățeni romani. Alții sunt așezați ca federați chiar în Imperiu. Se stabilește un *modus vivendi* din care ambele părți câștigă. Imperiul dispune de elemente cu ajutorul cărora legiunile de la margini supraviețuiesc. Nou-veniții învață câte ceva din rudimentele civilizației romane. După cum își imaginează J. Le Goff procesul de osmoză dintre cele două lumi, „s-ar părea că fiecare din cele două tabere a înaintat în întâmpinarea celeilalte. Romanii decadenti, barbarizați dinăuntru, coborau la nivelul barbarilor ciopliți și șlefuiți dinafară“.

Acest proces durează un secol. Scriitorii latini, apărătorii romanității pure de altădată, văd în contactul dintre cele două lumi semnele viitoarelor dezastre. Este evident că în secolul al III-lea începe decăderea, dar imaginea sumbră pe care ne-au transmis-o scrierile antice trebuie corectată, în sensul că nu contactul cu popoarele germanice a stat la baza prăbușirii totale a Imperiului în secolul al V-lea.

Pentru că, după conviețuirea relativ pașnică între 271–375, încep adevăratele invazii, sau marea migrație a popoarelor. Iar cauza acestora n-a constituit-o nici mirajul bogățiilor strălucitoare ale Romei și Bizanțului, mai apoi, nici dorința de a părăsi locurile „cețoase“, cu climă aspră, pentru climatul mai blând, mediteranean. De altfel, dacă ar fi să judecăm după nevoile materiale pe care le aveau popoarele germanice, cu greu s-ar putea crede că dorința unui trai mai bun i-a împins, în secolul al IV-lea, să năvălească în Imperiul Roman. După calculele făcute de istoricii moderni, un popor migrator nu depășea cifra de 200 000 de oameni, media plasându-se între 60 000–100 000, număr în care intrau bărbați, femei și copii. Goții, împărțiți în două ramuri (cea răsăriteană – ostrogoții și cea apuseană – vizigoții), stăpâneau teritorii vaste în raport cu numărul lor. De la Marea Azov și până în Carpați (se pare că n-au stăpânit și Transilvania, în secolul al III-lea și la începutul secolului al IV-lea), din bălțile Pripetului și până la Dunăre, cel mult trei sute de mii de goți se suprapuneau unor populații autohtone, care munceau în parte pentru ei. Este suficient să amintim că vizigoților le-a fost suficient un teritoriu foarte restrâns atunci când au fost primiți în sudul Dunării, că aveau tezaure impresionante. Și poate cel mai important aspect al migrării goților este acela că ei ating hotarul Imperiului nu ca dușmani, ci ca oameni care cer adăpost. Cel puțin așa s-a întâmplat cu vizigoții. N-au îngropat un tezaur precum cel de la Pietroasa pentru a merge să caute un altul, ipotetic, în sudul Dunării.

Alamanii pleacă din Brandenburg, ajung pe Elba, apoi pe Rin. Burgunzii vin pe urmele lor. Vandalii coboară prin Moravia spre Dunăre. Vizigoții sunt împinși de gepizi și de ostrogoți. Slavii se mișcă și ei spre miazăzi și apus. Alanii,

ultima ramură a sarmiaților, îi împing pe ostrogoți. Impulsul acestor mișcări n-a putut să fie surprins de contemporani. Venea prea de departe, de la oameni necunoscuți și din locuri necunoscute. Practic în 376, 35 000–40 000 de vizigoți cer adăpost la sudul Dunării. Li se îngăduie instalarea în Imperiu cu titlul de federați. Dar alții vin în urma lor, aria cedată devine prea strâmtă și, pentru a supraviețui, ei se întind între Dunăre și Balcani după ce îl înfrâng pe Valens în 378. În anul 399 sunt așezați ca federați în Iliria. De aici vor încerca, sub Alaric, marșul spre apus, dar Stilicon îi forțează să rămână în locul cedat lor. Odată cu pătrunderea vizigoților la sud de Dunăre, începe prăbușirea sistematică a Imperiului Roman. Pentru că după ei vin mereu alții. Abilitatea diplomatică a unor împărați, valoarea unor generali și faptul că „barbarii“ pot fi folosiți unii împotriva altora îngăduie Imperiului să supraviețuiască încă un secol. Dar, cu pătrunderea vizigoților și, mai târziu, a slavilor, diferența dintre cele două imperii – de Răsărit și de Apus – se adâncește din ce în ce mai mult. Noua Romă, cetatea lui Constantin, preia în parte destinele imperiului. Vechea Romă se zbate în propria-i neputință. Spre hotarele ei se precipită torentul popoarelor migratoare care, în parte, este dirijat de către împărații din Constantinopol. O altă parte a lumii germanice și slave este împinsă spre vest, pe culoarul natural pe care-l creează câmpia polonă și germană.

Dar cine a dezlănțuit acest torent impetuos? Pentru a afla răspunsul exact la această întrebare a trebuit să treacă mai bine de un secol, când cauza originală și îndepărtată s-a transformat în efect imediat. Sfântul Ambroziu definește precis fenomenul invaziilor: „Hunii s-au aruncat asupra alanilor, alanii asupra goților, goții asupra taifalilor și sarmaților“.